

ОД ПОЧЕТКА СВЕТА ДО ПОГЛЕДА С ВЕТЕРНИКА

Радосав Стојановић, *Песме последњеџ заноса*, „Панорама”, Приштина
2012

Књижевна мисао Радосава Стојановића нашла је своје плодно тле у жанровски и поетички разноврсним видовима уметности речи. Стојановић је пре свега познат као приповедач косовскометохијских и црно-травских простора, са специфичним одликама менталитета, психологије и историје ових крајева, о чему сведоче бројне збирке приповедака, веома запажене у текућој књижевној критици. С подједнаком креативном енергијом и стваралачком зрелошћу с којом је поетички и стилски уградио живот људи ових простора у своје приповетке, он је успео да их уметнички уобличи и у драмској форми, али и у форми најсложеније књижевне врсте – романа. На истој поетичкој линији на којој гради своју прозу, налази се и Стојановићев лирски доживљај света, али и доживљај историје, духовног и националног идентитета, преточен у формално и садржински пажљиво грађене стихове и строфе. Познаваоци његовог стваралаштва лако могу закључити да је његова мисао о свету, али и промишљање себе према свету, прошлости, историји, традицији, готово идентична у свим жанровским формама у којима се огледао као књижевник – у поезији, приповеткама, романима, драмама, документарној прози, новинским чланцима, књижевнокритичким освртима. Другим речима, јасно је да Радосав Стојановић има јасно формулисану поетичку мисао и да је њој остао доследан током неколико деценија уметничког стваралаштва. Његова самосвојна поетика темељи се, на једној страни, на дубоком осећању колективног страдања српског народа кроз векове, али и на пробуђеној свести и савести, како личне тако и опште, да се само обновом корена духовности може стати на пут националном истребљењу српског народа. На другој страни се такође налази одјек традиције, али кроз осећање тегобног печалбарског живота црно-травских мајстора и њихових породица, које је као мучан доживљај из најранијег детињства, обликовало Стојановићеву уметничку перспективу поимања света и човека у њему.

Након збирки песама *Инословље* (1979), *Рукопис чемерски* (1982), *Ђавоља цхола* (1988), *Поврајак на колац* (1990), *Сидро* (1993), *Нејпремице* (2003), *Трејтеј* (2007), пред нама се нашла збирка одабраних и нових песама Радосава Стојановића, симболичног наслова *Песме последњеџ заноса*. Наслов збирке упућује на двоструку артикулацију песничковог доживљаја „последњег заноса”: на једној страни то су последње опомене (заноси) да се на плану духовне и националне српске свести може ишта променити на путу свеопште пропасти којој стрмоглаво нагиње српски народ, док, с друге стране, на плану емотивно-психолошке

оријентације песника, последњи заноси симболично сублимирају најфиније нијансе песникових лирских трептаја доживљаја љубави, осећања лепоте, стваралачких импулса и уметничких заноса. Своје „последње заносе” песник је, осим лексички и тематски обогаћеним осећањем традиције и духовности, оживео снажним осећањем језика свог родног црнотравског говорног подручја што чини још један аспект квалитета збирке.

Збирка *Песме последњег заноса* конципирана је као репрезентативни песнички избор најбољих Стојановићевих остварења, од којих су многе песме ушле у антологије не само косовскометохијске већ и целокупне српске књижевности. Циклуси су именовани самим насловима збирки у којима су песме објављене („Ђавоља школа”, „Повратак на колац”, „Сидро”, „Нетремице”, „Трепет”), док последњи циклус нових песма именује саму збирку („Песме последњег заноса”). Овако структурирана збирка не само да у први план пред читаоца ставља најбоља Стојановићева песничка остварења, већ на једном месту сажима све кључне тачке његове поетике, која се може одредити као путовање од почетка света, архетипских слојева духовности и идентитета, али и човекове личне драме у додиру са светом као извором божанске лепоте али и надљудске патње, до коначне перспективе коју песнику нуди поглед с Ветерника, животно и метафорички највише тачке сазревања његовог песничког доживљаја света.

Иако тематски разнородна, лексички, версификационо и стилски разноврсна, збирка Радосава Стојановића *Песме последњег заноса* темељи се на неколиким слојевима значења, поетички и фундаментално веома сродним његовој већ утемељеној и изграђеној *поетици страдања* косовскометохијског и црнотравског „становника света”, тог Божјег створа коме је једино дато да кроз егзистенцијално путовање на земљи види, доживи и одболује највеће лепоте и најдубља страдања. *Први слој* значења почива на песниковом дубоком осећању колективног удеса српског народа кроз историју, где се евокацијом митских и архетипских образаца свесрпског пострадања, нарочито оног на косовскометохијској земљи, жели да пробуди свест и савест успаваног човечанства модерног доба. Метохију као духовно средиште и стециште свих моралних, историјских и духовних снага српског народа, песник носи као своју судбину, јер се не може побећи од онога што човек јесте, а јесте страдалник као и његов народ: „Све је то урезано у мене ко у глину / Ко у годове храстова и врежастог глога / И док преврћем по себи трице и кучину / Силазим са твојих падина, са престола твога.” Лексика коју Стојановић користи у овом кругу песама о косовскометохијском страдању и етимолошки пројектује корене српске духовности и српског националног идентитета („Србица – без Срба”, „Ђаковица – без Ђакона и Ђака”), уводи читаоца у ризницу духовног наслеђа сликама манастира и светиња, икона, митова и предања. На једном месту нашли су се обједињени

Богородица Љевишка, девичка звона, Симонидине очи, дечански ступови, хвостанска земља, грачанички сликар – које никакви изгони ни расејања не могу раселити из завичаја песникове душе. Најиндикативнија песма овог тематског круга јесте „Кривово”, симбол националног страдања, уметнички уобличен у форму песничке слике похараног и искорењеног српског села под Голеш планином (1941. године), чији је једини становник *сџрава*. Одсуство живота, па и одсуство Бога, песник анатемише као људски заборав историје и предања. Исконски страх од поновних присилних *сеоба* у Стојановићевој поезији добија израз архетипског обрасца српске историје – од досељавања на Балкан, преко Велике сеобе Срба под Арсенијем Чарнојевићем, прогона и ратова прве половине 20. века, па све до трагичног косовскометохијског удеса на крају прошлог миленијума. И док се у узвишеном тону опева страдање као судбина (попут епопеје), у песимистичком духу изражава се мала нада и вера у колективно памћење, у незаборав. *Кривица* као песниково индивидуално али и колективно осећање, за заборав, за бежање од себе и сопства, претвориће српски род у „Ските под Хвосном”. „Најзад враћамо се / Свом крајњем исходишту / И упогавамо у историју / Као у трулу сламарицу.” Кривица која ће, пророчки слуги песник, довести до коначног истребљења: „Можда је то с тога што и нас више нема.”

Други слој значења може се одредити као лична, индивидуална драма песниковог *ја* које се од сусрета са различитим манифестацијама зла у свету брани поетском речју и стваралачким надахнућем. Поетичку основу овог круга песама профилисале су оне слике из најдубљих слојева песниковог сећања на детињство, које у сударима са искушењима живота искричаво светле као нетакнута пространства и пасторалне идиле (слика „дечака са звезданим очима”). И мада се бројним покушајима иронично (пригушеним хумором, дијалектиком поднебља одакле потиче, малограђанском ситничавошћу својих земљака) брани од напасти свакојаким накарадности света који открива, песникова идилична слика света се растаче као и његова родна кућа. Песник губи ону нит која га повезује са властитом суштином, у трагању за суштинама света остаје без своје сопствене, што ће родити *сумњу у њостојање*: „Можда то и нисам ја / Можда то неко други уместо мене троши / моје драгоцено време.”

Збирку *Песме њоследњеџ заноса* заокружује истоимени циклус нових Стојановићевих песама, које тематски, идејно али и симболички закриљује „путовање” на које се песник стваралачи запутио у откривање тајни света. То је *џрећи* и најважнији *слој значења*, јер се њиме заокружује поетичи и естетички смисао књиге. Највиша тачка песникове перспективе поимања закона на којима почива свет, концептуално и есенцијално сажета у синтагму „поглед с Ветерника” (уводна песма циклуса нових песама), пружа увид у Стојановићево песничко, стваралачко

и рефлексивно, али и животно сазревање, јер је Ветерник симболично она крајња тачка са кога се „види све ко са крста / Види се дно овога света.” Она му омогућава да се према законима света које је, ипак на крају схватамо, помало уредио човек, а помало Бог, односи са извесном иронијом и подсмехом сагледавања живота као одбројавања на које је човек осуђен самим својим рођењем. Овако дубока рефлексивна промишљања смисла човековог постојања родила су две изузетне песме „Одбројавање” и „Пропаст”, које алегоријски сублимирају круцијалне тачке песникове животне и уметничке перспективе доживљаја себе, и човека као јединке уопште, чија је једина и најсигурнија извесност – пропаст: „Ништа није добро као пропаст / Пропаст и кад пропадне је опет пропаст.” У два последњим песмама овог циклуса, којом се заокружује и читава збирка *Песме њоследњеї заноса*, песник оставља ироничан тон и у песимистичком духу завршава своје песничко путовање „Опроштајном” песмом и песмом „Неће имати ко да ти јави”.

Духовна радозналост која је Стојановића водила кроз стварање и особен начин на који је доживљавао свет и уметнички га пројектовао у своје песништво, довела га је до оне есенцијалне спознајне тачке која је само ретке навела на питање о смислу свега постојећег. Оваква песничка и животна филозофија у духу је његошевског питања „што је човјек, а мора бит човјек” и станковићевске констатације да је „човек једино за бол и муку здан”. Настављајући тако линију српског рефлексивног песништва, поезија Радосава Стојановића, и она већ позната али и нова, добија нову димензију значења јер читаоцу пружа на песнички начин одгонетнуте тајне историје, света и живота.

Марија ЈЕФТИМИЈЕВИЋ МИХАЈЛОВИЋ